

УДК 378.017:340:130.123.4(477)
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2020-90-10>

ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТСТВА У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК ОСНОВА ДУХОВНОЇ БЕЗПЕКИ МОЛОДІ У СУЧАСНОМУ СВІТІ

Петриченко Лариса Олексіївна,
доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри педагогіки, психології, початкової освіти
та освітнього менеджменту

*Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради*

larisa-petrichenko@ukr.net
orcid.org/0000-0002-3250-4321

У статті відстоюється положення, що духовну безпеку населення України здатне забезпечити лише демократичне правове суспільство, побудоване на основі правової компетентності та соціальної довіри його громадян, вияву високої громадянської позиції; одним із перспективних шляхів підтримання у суспільстві сталості і духовної безпеки, втілення ідей рівності і недискримінації є підвищення рівня правової культури та освіченості.

Вищу освіту розглянуто як чинник розбудови правової держави, де правова культура громадян тісно пов'язана з усіма елементами правової системи формування правової культури молоді. Формування правової культури студентства визначене як тривалий процес, що реалізується в основному у середовищі ЗВО, визначає ступінь і характер правового розвитку особистості в суспільній правовій культурі, тісно взаємопов'язане з правовою освіченістю людини, зокрема, її розвинутою правосвідомістю, вміннями і навичками реалізовувати свої права, підпорядкувати поведінку вимогам правових норм.

На основі аналізу наукової літератури встановлено, що складниками правової культури студентства є: повага до правових норм суспільства; наявність дієвих правових знань, норм права; висока культура, широка ерудованість; правові навички щодо реалізації суб'єктивних прав і свобод; особисто вмотивована стала правомірною поведінка; громадсько-правова активність.

Доведено, що у середовищі ЗВО є потреба у створенні цілісної системи формування правової культури студентства із застосуванням різноманітних механізмів заохочення громадянської активності молоді, поширення студентського самоврядування, розвитку форм волонтерської діяльності та взаємодопомоги. Визначено й охарактеризовано основні структурні компоненти системи формування правової культури студентської молоді у ЗВО: цільовий (формування всіх складників правової культури студентства на основі принципів поінформованості та знань, доступності правової допомоги і підтримки, індивідуального підходу та толерантного ставлення; дотримання безпеки); суб'єкт-суб'єктний (надавачі освітніх послуг, споживачі освітніх послуг, а також освітні стейкхолдери); організаційно-змістовий (зміст навчання студентів, специфіка виховної роботи та рівень студентського самоврядування тощо).

Ключові слова: *духовна безпека, соціальні ризики, правова культура, правове виховання, студенти, освітній процес закладів вищої освіти.*

STUDENTS' FORMATION OF LEGAL CULTURE IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS AS A BASIS OF YOUNGSTERS' SPIRITUAL SECURITY IN MODERN WORLD

Petrychenko Larysa Oleksiivna,
Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Professor at the Department of Pedagogy, Psychology,
Primary Education and Educational Management

*Municipal Establishment "Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy"
of Kharkiv Regional Council*

larisa-petrichenko@ukr.net
orcid.org/0000-0002-3250-4321

The article defends the position that the spiritual security of the Ukrainian population can be ensured only by a democratic legal society, built on the basis of legal competence and social trust of citizens, the demonstration of a high civil position. One of the perspective ways to maintain sustainability, spiritual security in society

and the implementation of the ideas of equality and non-discrimination is to increase the level of legal culture and education.

High education is seen as a factor in building the rule of law, where the legal culture of citizens is closely linked to all elements of the legal system of youngsters' legal culture. Students' formation of the legal culture is defined as a long process, implemented mainly in environment of high education institutions. It determines the degree and character of individual's legal development in public legal culture. Its closely interrelated with the legal personal education, including developed legal awareness, skills and abilities to realize own rights, and subject behavior to the requirements of legal norms.

Based on the analysis of the scientific literature, the components of students' legal culture are established. These are: respect the legal norms of society; availability the effective legal knowledge, legal norms; high culture, wide erudition; legal skills in the exercise of subjective rights and freedoms; personally motivated constant lawful behavior; social and legal activities.

It is proved that there is a need to create an entire system of forming the students' legal culture with the use of various mechanisms to encourage civic activity of young people, the spread of students' government, the development of forms of volunteerism and mutual assistance. The main structural components of the system of formation students' legal culture in higher education institutions are defined and characterized. Objective component (formation of all components the students' legal culture on the basis of awareness and knowledge principles, availability of legal assistance and support, individual approach and tolerant attitude; safety). Subject-subjective component (providing the educational services, consumers of educational services, as well as educational stakeholders). Organizational and maintenance component (content of students' education, specifics of educational work and the level of students' self-government, etc.).

Key words: *spiritual security, social risks, legal culture, legal education, students, educational process of high education institutions.*

Вступ

Нині необхідність формування правової культури студентської молоді у закладах вищої освіти зумовлена істотними соціально-економічними змінами, які відбуваються в українському суспільстві, політичними та законодавчими ініціативами, зокрема, й у системі освіти та професійній сфері, спрямованими на євроінтеграцію та імплементацію міжнародних норм і стандартів, підвищенням ролі права в житті молодої людини як суб'єкта визначних для майбутнього країни суспільних відносин, зміною ставлення громадян до значущості інституту права, до дієвості правових гарантій держави стосовно особистості.

Останнім часом усе більшої уваги потребує проблема створення у закладах вищої освіти України системи формування правової культури студентської молоді як суттєвої основи духовної безпеки майбутніх фахівців, адже, за влучним твердженням дослідників, саме «духовна безпека суспільства є фундаментом збереження державності та процвітання нації у глобальній конкурентній боротьбі» (Мануйлов, Калиновський, 2019).

1. Теоретичне обґрунтування проблеми

За останнє десятиріччя проблема духовної безпеки української держави увійшла до кола найбільш актуальних. Вітчизняними вченими здійснено ґрунтовне дослідження проблеми духовної безпеки українського суспільства у філософсько-світоглядному контексті (Горлинський, 2011); розкрито роль громадянського виховання молоді

як основи підтримання духовної безпеки, забезпечення цілісності, міцності, державності українського народу (Баранівський, 2013); визначено механізми державного регулювання в системі забезпечення духовної безпеки суспільства у руслі розробки проблеми пошуку шляхів зменшення актуальних загроз у духовній сфері сучасного українського суспільства (Маслова, 2016); духовну безпеку українців і її найважливіший складник – національну ідентичність молодого покоління висвітлено як чинники опору духовній кризі сучасного суспільства (Беловецька, 2017); духовну безпеку розглянуто як феномен освіти (Андрущенко, 2018). Разом із посиленням інтересом учених до проблем духовної безпеки молоді, визначенням провідної ролі системи освіти у її забезпеченні проблема формування правової культури студентства у закладах вищої освіти як чинник посилення у суспільстві духовної безпеки залишається актуальною та малодослідженою.

Значні зміни умов життя українського суспільства неоднозначно позначились на соціалізації молодого покоління, що спричинило зниження рівня культури та духовності у молодіжному середовищі, значне зростання кількості тимчасово непрацевлаштованої дезадаптованої молоді з вищою освітою, поширення явища професійної пасивності та збільшення спектра асоціальних і відкрито протизаконних занять, у які втягується молодь ще у період професійного становлення. Перебування студентства у зоні підвищеної соціальної небезпеки часто пов'язане з низьким рівнем правової

культури молоді людини і відсутністю системи правової підтримки за місцем її навчання, від характеру та якості якої залежить здатність молоді будувати своє подальше життя, зокрема й кар'єру, на правових основах, повною мірою реалізуючи свої права та виконуючи обов'язки, сприяючи розбудові безпечної для всіх правового суспільства в Україні, розвиваючи власну правову культуру протягом життя.

Зазначені проблеми сучасної молоді не можуть бути вирішені без системного втручання науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти, реалізація професійної діяльності яких спрямована на посилення правового виховання молоді, без створення цілісної системи формування правової культури студентства у закладах вищої освіти, теоретичне обґрунтування якої становить мету дослідження.

2. Методологія та методи

Методологія дослідження порушеної проблеми забезпечується застосуванням комплексу наукових підходів і методів: аналітико-синтетичного для аналізу основних понять дослідження, висвітлення їх сутності; факторного для визначення провідних чинників, що забезпечують духовну безпеку студентської молоді; системного та структурного для теоретичного обґрунтування цілісної системи формування правової культури студентства у закладах вищої освіти; моделювання і конструювання для змістової розробки складників розробленої системи; діагностики і прогнозування для оцінки якості діяльності науково-педагогічних працівників ЗВО; узагальнення для формулювання логічних висновків.

3. Результати та дискусії

Формування правового суспільства, що є умовою сталого розвитку держави, відбувається в Україні, на жаль, доволі повільно. Провідним гальмівним чинником на шляху його розбудови є низький рівень духовної та правової культури населення країни, що спричиняє поширення таких негативних суспільних явищ, як корупція, дискримінація, насилля, які становлять суттєву загрозу для сталості та цілісності України. Натомість саме правове суспільство, члени якого здатні до підтримання у суспільстві сталості на основі поширення громадянського контролю, прояву соціальної довіри, консолідації та партнерських відносин, вияву високої громадянської позиції, здатне забезпечити духовну безпеку населення України. Своєю чергою, як наголошують вітчизняні дослідники, духовна безпека суспільства спрямована на захист національних цінностей та пріоритетів розвитку, ментально-цивілізаційних підвалин

існування українського народу, збереження його культурної самобутності у глобальних процесах сучасності (Мануйлов, Калиновський, 2019).

Одним із перспективних шляхів підтримання у суспільстві духовної безпеки є підвищення рівня правової культури та освіченості його членів, що передбачає формування в них цінностей правового суспільства, засвоєння ідей рівності і недискримінації, соціальної справедливості, громадського контролю за розподілом соціальних благ тощо.

Поняття «правова культура» забезпечує здатність особистості реалізувати соціальні права людини, такі як: право на працю, право на освіту, право на житло, право на відпочинок, право на безпечне довкілля, право на охорону здоров'я, право на гідний життєвий рівень, право на безпечні умови праці, право на заробітну плату, не нижчу за прожитковий рівень, тощо. Наукою доведено, що цей феномен відіграє одну з провідних ролей у розбудові правової держави, адже правова культура тісно пов'язана з усіма елементами правової системи формування правосвідомості громадян та новим баченням України як демократичної, незалежної та суверенної держави, усвідомленням взаємозв'язку закону і права, із визнанням пріоритету людини та громадянина в правових відносинах (Хаварівська, 2019).

Формування правової культури – тривалій процес, що реалізується в основному у системі освіти. Причому у вирішенні завдань формування правової освіти громадян визначальна роль належить саме закладам вищої освіти, у яких готують майбутніх фахівців, які, зокрема, мають бути компетентними у питаннях забезпечення прав людини у суспільстві, трудового законодавства, правового захисту у вибраній професійній галузі. В освітньому процесі ЗВО студенти отримують основи правових знань, беруть участь у виховних заходах правозахисної тематики, займаються самоосвітою й науковими дослідженнями, стикаються з реаліями правового стану України у квазіпрофесійній діяльності тощо. Правова культура випускників стає однією з вимог їх загальної підготовки у ЗВО, оскільки без розуміння правових норм як основи трудових відносин у будь-якій сфері діяльності майбутні фахівці не здатні якісно виконувати професійні обов'язки, уникати неправових дій, захистити себе у різних ситуаціях, що можуть складатися у професійній сфері.

Поглиблене вивчення порушеної проблеми передбачає ґрунтовний розгляд

категорії «правова культура студентства», для розуміння сутності якої будемо виходити із сформульованого у науці (Підлісний, 2018) на основі аналізу широкого кола дослідницьких джерел визначення дефініції «правова культура особистості». Останнє тлумачиться як ступінь і характер правового розвитку особистості в суспільній правовій культурі, її ціннісне ядро, ґрунтоване на певному рівні розвитку позитивної правосвідомості, що реалізується в активній творчій правозастосовчій діяльності.

Суттєвим є висновок автора, що правова культура особистості визначається правовою освіченістю людини, зокрема, її розвиненою правосвідомістю, вміннями і навичками реалізовувати свої права, підпорядкувати поведінку вимогам правових норм. Це є додатковим свідченням значущості правової освіти особистості саме у системі освіти, особливо у ЗВО, де забезпечується формування у майбутнього фахівця таких визначених у сучасних дослідженнях (Хаварівська, 2019; Підлісний, 2018) складників правової культури, як: повага до права й переконаність у його соціальній та особистій цінності; наявність певного вантажу юридичних знань, розуміння норм права; висока загальна культура й широка ерудиція, освіченість; правові навички, виражені в умінні ефективно використовувати правові засоби для досягнення власних цілей, реалізації суб'єктивних прав і свобод; принципово вмотивована правомірна поведінка, що виявляється як під час отримання освіти в ЗВО, так і в подальшій професійній діяльності й у повсякденному житті; висока громадсько-правова активність.

Наголошуючи на складній, комплексній природі досліджуваного феномена, під правовою культурою студентів закладів вищої освіти Н. Коваленко пропонує розуміти сполучення інтелектуально-вольових і морально-психологічних інтегрованих складників, які узгоджено взаємодіють та проявляються у правосвідомості, позначаються на світогляді та почуттях, навичках та звичках, що регулюють поведінку майбутнього фахівця у разі визначення правомірної мети, правомірних шляхів та засобів її досягнення, ґрунтуються на принципах справедливості, нетерплячості до правопорушень, відповідальності, усвідомленій потребі у правовій самоосвіті (Коваленко, 2009).

Важливо наголосити, що формування правової культури особистості передбачає не лише усвідомлення і прийняття норм права як основи правової поведінки, детермінованої зовнішніми механізмами правового регулювання, а й вироблення внутрішніх етичних мотивів, духовних

установок (Підлісний, 2018), що потребує застосування нових підходів до організації освітнього процесу, що забезпечували б активне включення студентства як важливого суб'єкта правовідносин у системі освіти, стимулювання самовияву молоді у різних видах громадянської діяльності.

Актуальна у сучасному світі переорієнтація стратегії захисту прав людини від забезпечення державою та її органами (пасивний складник захисту) до створення суспільства рівних можливостей, в якому активні громадяни зможуть безперешкодно реалізовувати на правовій основі власні життєві потреби, здібності та творчий потенціал (активний складник захисту), безумовно, має вплинути на зміст та шляхи формування правової культури студентів у ЗВО. За таких умов значно зростає потреба у створенні цілісної системи формування правової культури студентства із застосуванням різноманітних механізмів заохочення громадянської активності молоді, поширення студентського самоврядування, розвитку форм волонтерської діяльності та взаємодопомоги.

Ґрунтуючись на аналізі наукових досліджень, вітчизняні автори наголошують, що ефективність організації й управління освітнім процесом безпосередньо залежить від глибини пізнання сутності цього процесу, його рушійних сил, властивостей і законномірностей. Разом із тим учені підкреслюють, що з урахуванням підвищення ролі інтеграційних підходів у професійній підготовці під час вирішення дослідницьких завдань усі процеси доцільно вивчати й аналізувати з позицій внутрішньої єдності сукупності складників освітньої системи (Степанченко, Бріскін, Матвійчук, 2018). Отже, формування правової культури студентства варто розглядати з позицій системного підходу. Це забезпечить розуміння того факту, що правовим вихованням мають бути охоплені всі компоненти освітнього процесу, всі освітні структури ЗВО.

Крім того, моделюючи систему формування правової культури студентської молоді у ЗВО, варто враховувати, що така система має відкритий характер, перебуваючи під впливом соціальних та соціально-педагогічних систем, основним призначенням яких є, за твердженням В. Бикова, «необхідність реагування на потреби людини, на суспільні виклики, що утверджує у суспільстві нову освітню парадигму, яка полягає у необхідності забезпечення рівного доступу до якісної освіти для всіх тих, хто повинен навчатися, хто має бажання, потребу навчатися впродовж життя і хто має для цього можливості» (Биков, 2008).

Такий підхід особливо важливий стосовно формування правової культури молоді в процесі професіоналізації у ЗВО, оскільки реалізація цього процесу стає можливою лише завдяки забезпеченню освітнього процесу соціально-правовою підтримкою держави та її інституцій, громади, різних освітніх стейкхолдерів тощо. Правова культура акумулює в собі культуру політичну, економічну, екологічну, моральну і всі інші численні види культури, пов'язані із правовою галуззю; правова культура відображає цінності найбільш значущих явищ і процесів у суспільстві, оскільки саме вони потребують правового впорядкування і державного захисту (Войтанович, 2014).

Суттєво, на думку В. Бикова, що саме моделювання складних відкритих систем забезпечує виявлення причинно-наслідкових зв'язків й уточнення впливових чинників, прогнозування наслідків упровадження інновацій, об'єктивна оцінка корисності й можливих недоліків дає змогу підвищити продуктивність роботи науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти (В. Биков, 2008). Застосовуючи метод моделювання до порушеної проблеми, відзначимо, що традиційно основними структурними компонентами системи формування правової культури студентської молоді у ЗВО є: мета і завдання, вихідні засадничі положення та принципи її функціонування (цільовий компонент); визначення суб'єктів освітнього процесу, які здійснюють формування правової культури студентів (суб'єкт-суб'єктний); організаційно-змістова структура, що забезпечує взаємодію учасників освітнього процесу (організаційно-змістовий компонент).

Ґрунтуючись на результатах попереднього аналізу досліджуваної проблеми, визначаємо мету системи як формування всіх складників правової культури студентства, зокрема: пошани до прав і свобод людини, повагу до людини (зокрема, і у власній особі) як найвищої соціальної цінності; необхідних правових знань, розуміння норм права; загальної культури та освіченості; правових навичок щодо реалізації суб'єктивних прав і свобод; правової поведінки; громадської активності.

Ключовими завданнями системи формування правової культури студентської молоді у ЗВО є: створення у закладі атмосфери поваги до прав і свобод людини, поширення наочності, створення доступного для всіх категорій осіб просторового дизайну тощо; ґрунтовна підготовка адміністрації та науково-педагогічного складу ЗВО до побудови прозорих взаємин в освітньому процесі; збагачення змісту освіти освітніми дисци-

плінами, змістовими модулями та темами правозахисного спрямування; поширення серед студентства правових принципів та понять, що забезпечували б правову поведінку молоді, формування поваги і соціальної довіри до держави та її органів; поширення практик правомірної поведінки, заохочення вияву активної життєвої позиції в правовій сфері, популяризація негативного ставлення до корупції, насилля, дискримінації, правопорушень, заохочення прагнення студентів взяти участь у боротьбі з негативними соціальними явищами, запровадження волонтерської активності та заохочення студентського самоврядування; проведення індивідуальної роботи з подолання у поведінці окремих студентів протиправних проявів.

Основні принципи функціонування системи формування правової культури студентської молоді у ЗВО такі: вплив на молодь ґрунтується на поінформованості та знаннях; студентам надається необхідна правова допомога і підтримка; застосовується індивідуальний підхід та толерантне ставлення до кожної особистості; в освітньому процесі гарантується дотримання прав студентів та їхньої безпеки; поширюється ґендерна рівність і недискримінація.

Розкриваючи принципи функціонування системи формування правової культури студентської молоді у ЗВО, варто також згадати твердження В. Бикова, що реалізація нової освітньої парадигми в системі освіти України може бути забезпечена на основі поступового системного впровадження в її різні підсистеми принципів відкритої освіти. Це відповідає сучасним світовим тенденціям розвитку освітніх систем, забезпечує органічну інтеграцію національної системи освіти у світовий освітній простір (Биков, 2008). Відповідно, й обґрунтована нами система має бути відкритою й інтегрованою у загальну систему освіти ЗВО та соціальну систему суспільства загалом.

Відомо, що суб'єктами освітнього процесу є надавачі освітніх послуг, споживачі освітніх послуг, а також освітні стейкхолдери. Вважаємо, що встановлення між ними правовідносин і є основою існування у ЗВО системи формування правової культури студентської молоді.

Роблячи посилання на працю А. Стеблецького, наголосимо, що взаємодія суб'єктів в освітньому процесі має відповідати певним педагогічним вимогам, ключові з яких: відкритість (готовність до розгляду нової інформації), неупередженість (здатність сприйняти альтернативну точку зору), доброзичливість (прагнення до конструктивної взаємодії), активність

(здатність охоче сприймати і передавати інформацію), рефлексивність (готовність до самокорегування діяльності в разі неприємного результату взаємодії) (Стеблецький, 2019). У контексті нашого дослідження додамо до них доступність освітніх послуг для всіх категорій осіб, прозорість у вирішенні важливих питань, повне виключення неправових дій тощо.

У процесі обґрунтування системи формування правової культури студентської молоді наголосимо, що організаційно-змістова структура, яка забезпечує взаємодію учасників освітнього процесу, визначається структурою освітнього процесу ЗВО загалом, зокрема, такими його детермінантами, як: зміст навчання студентів, специфіка виховної роботи та рівень студентського самоврядування.

З огляду на ідеї вчених (Войтанович, 2014), відзначимо, що основними орієнтирами формування правової культури студентської молоді у ЗВО мають стати:

- прозорість, оперативність і законність у роботі керівництва ЗВО, відсутність або мінімізація фактів корупції, максимальне відображення результатів роботи ЗВО у засобах масової інформації;

- оперативне правове інформування студентів про зміни в трудовому законодавстві, відкриття осередків безкоштовної юридичної допомоги;

- залучення студентів до волонтерської роботи у вирішенні правових питань, забезпечення прав і свобод людини, розвиток різних форм участі молоді в охороні громадського порядку подібно до добровільних народних дружин, громадських об'єднань з охорони громадського порядку;

- активне використання можливостей Інтернету для проведення правової агітації і пропаганди, мобільне правове інформування і консультування в соціальних мережах;

- створення тематичних груп на форумах з обговорення правових питань способів захисту прав і свобод людини у різних ситуаціях студентського життя та професійної діяльності;

- використання у виховній роботі вітчизняних художніх і документальних фільмів, присвячених правовим питанням тощо.

Висновки

Загалом, поглиблене вивчення проблеми формування правової культури студентської молоді дало змогу зробити такі висновки:

- духовну безпеку населення України здатне забезпечити лише демократичне правове суспільство, побудоване на основі правової компетентності та соціальної

довіри його громадян, вияву високої громадянської позиції;

- підвищення рівня правової культури та освіченості молоді є одним із перспективних шляхів підтримання у суспільстві сталості і духовної безпеки, втілення ідей рівності і недискримінації, підтримання соціальної справедливості, розбудови системи громадського контролю тощо;

- вища освіта відіграє одну з провідних ролей у розбудові правової держави, адже правова культура тісно пов'язана з усіма елементами системи формування правової культури молоді;

- формування правової культури студентства – тривалий процес, що реалізується в основному у середовищі ЗВО, визначає ступінь і характер правового розвитку особистості в суспільній правовій культурі, тісно взаємопов'язане з правовою освіченістю людини, зокрема, її розвинутою правосвідомістю, вміннями і навичками реалізовувати свої права, підпорядковувати поведінку вимогам правових норм;

- складниками правової культури студентства є: повага до правових норм суспільства; наявність дієвих правових знань, норм права; висока культура, широка ерудованість; правові навички щодо реалізації суб'єктивних прав і свобод; особисто вмотивована стала правомірна поведінка; громадсько-правова активність;

- нині у середовищі ЗВО є потреба у створенні цілісної системи формування правової культури студентства із застосуванням різноманітних механізмів заохочення громадянської активності молоді, поширення студентського самоврядування, розвитку форм волонтерської діяльності та взаємодопомоги;

- основними структурними компонентами системи формування правової культури студентської молоді у ЗВО є: мета і завдання, вихідні засадничі положення та принципи її функціонування (цільовий компонент); визначення суб'єктів освітнього процесу, які здійснюють формування правової культури студентів (суб'єкт-суб'єктний); організаційно-змістова структура, що забезпечує взаємодію учасників освітнього процесу (організаційно-змістовий компонент) тощо;

- визначена система має на меті формування всіх складників правової культури студентства із дотриманням принципів поінформованості та знань, доступності правової допомоги і підтримки, індивідуального підходу та толерантного ставлення; дотримання прав та безпеки суб'єктів освіти тощо;

- суб'єктами досліджуваної системи є надавачі освітніх послуг, споживачі освіт-

ніх послуг, а також освітні стейкхолдери, встановлення правовідносин між ними і є основою існування у ЗВО системи формування правової культури студентської молоді;

– організаційно-змістова структура системи формування правової культури студентів визначається структурою освітнього процесу ЗВО загалом, зокрема, такими його детермінантами, як: зміст навчання студентів, специфіка виховної роботи та рівень студентського самоврядування.

На нашу думку, перспективним є подальше теоретичне обґрунтування та змістова розробка компонентів системи формування правової культури студентів та її реалізація у ЗВО.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрущенко В., Буглак Ю. Освіта в контексті духовної еволюції цивілізації. *Міждисциплінарні дослідження складних систем*. Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2018. № 13. С. 5–14.
2. Баранівський В.В. Вища освіта у вирішенні проблем духовної безпеки українського суспільства. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Філософія*. 2013. Вип. 41(1). С. 206–221.
3. Беловецька Л.Е. Проблема збереження національної ідентичності як складника духовної безпеки українського суспільства. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2017. № 2 (77). С. 6–14.
4. Биков В.Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти : монографія. Київ : Атіка, 2008. 684 с.
5. Войтанович О.Й. Особливості правового виховання громадян України в сучасних умовах. *Форум права*. 2014. № 4. С. 55–60.
6. Горлинський В.В. Філософія безпеки і стало-го людського розвитку: ціннісний вимір : монографія. Київ : ПАРАПАН, 2011. 378 с.
7. Коваленко Н.Ю. Формування правосвідомості і правової культури студентів в Україні : автореф. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2009, 19 с.
8. Мануйлов С.М., Калиновський Ю.Ю. Духовна безпека українського суспільства у державотворчих процесах сучасності. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія*. Харків : Право, 2019. Т. 1. № 40. С. 21–38.
9. Маслова Л.А. Механізми державного регулювання в системі забезпечення духовної безпеки суспільства : дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25. 00.02. Національна академія державного управління при Президентові України. Київ, 2016. 248 с.
10. Підлісний Є.В. Правова культура суспільства, особистості та соціальної групи. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Серія: Педагогічні науки*. 2018. № 3(2). С. 241–246.
11. Стеблецький А.Л. Взаємодія суб'єктів освітнього процесу – запорука якості освіти. *Педагогічна осві-*

та: Теорія і практика. Психологія. Педагогіка. № 30. 2018. С. 61–65.

12. Степанченко Н.І., Бріскін Ю.А., Матвійчук Т.Ф. Модель системи професійної підготовки фахівців фізичної культури і спорту в закладах вищої освіти. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт*. 2018. Вип. 154(2). С. 74–79.

13. Хаварівська Г.С. Теоретичні аспекти формування правової культури студентів закладів вищої освіти в Україні. *Ефективність державного управління*. 2019. Вип. 4 (61). Ч. 1. С. 13–24.

REFERENCES

1. Andrushchenko, V., Buhlak, Yu. (2018). *Osvita v konteksti dukhovnoi evoliutsii tsyvilizatsii [Education in the context of the spiritual evolution of civilization]*. Mizhdystsyplinarni doslidzhennia skladnykh system. Kyiv: Vyd-vo NPU imeni M.P. Drahomanova, 13, 5–14 [in Ukrainian].
2. Baranivskiy, V.V. (2013). *Vyshcha osvita u vyrishenni problem dukhovnoi bezpeky ukrainskoho suspilstva [Higher education in solving problems of spiritual security of Ukrainian society]*. Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni H.S. Skovorody. Filosofiia, 41(1), 206–221 [in Ukrainian].
3. Bielovetska, L.E. (2017). *Problema zberezhennia natsionalnoi identychnosti yak skladovoi dukhovnoi bezpeky ukrainskoho suspilstva [The problem of preserving national identity as a component of the spiritual security of Ukrainian society]*. Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka. 2 (77), 6–14 [in Ukrainian].
4. Bykov, V.Yu. (2008). *Modeli orhanizatsiinykh system vidkrytoi osvity: monohrafiia [Models of organizational systems of open education : monography]*. Kyiv : Atika [in Ukrainian].
5. Voitanovych, O.Y. (2014). *Osoblyvosti pravovoho vykhovannia hromadian Ukrainy v suchasnykh umovakh [Features of legal education of citizens of Ukraine in modern conditions]*. Forum prava, 4, 55–60 [in Ukrainian].
6. Horlynskyi, V.V. (2011). *Filosofiia bezpeky i staloho liudskoho rozvytku: tsinnisnyi vymir : monohrafiia [Philosophy of security and sustainable human development: the value dimension : monography]*. Kyiv: PARAPAN [in Ukrainian].
7. Kovalenko, N.Yu. (2009). *Formuvannia pravosvidomosti i pravovoi kultury studentiv v Ukraini [Formation of legal awareness and legal culture of students in Ukraine]*. Extended abstract of candidate's thesis. Kyivskiy natsionalnyi universytet imeni T. Shevchenka. Kyiv [in Ukrainian].
8. Manuilov, Ye.M., Kalynovskiy, Yu.Yu. (2019). *Dukhovna bezpeka ukrainskoho suspilstva u derzhavotvorchyykh protsesakh suchasnosti [Spiritual security of Ukrainian society in modern state-building processes]*. Visnyk Natsionalnoho yurydychnoho universytetu imeni Yaroslava Mudroho. Serii: Filosofiia, filosofiia prava, politolohiia, sotsiolohiia. Kharkiv: Pravo, 1(40), 21–38 [in Ukrainian].
9. Maslova, L.A. (2016). *Mekhanizmy derzhavnoho rehuliuвання v systemi zabezpechennia dukhovnoi bezpeky suspilstva : dys. kand. nauk z derzh. upr. : 25. 00. 02 [Mechanisms of state regulation in the system of ensuring the spiritual security of society]*. Natsionalna akademiia

derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy. Kyiv, 2016 [in Ukrainian].

10. Pidlisnyi, Ye.V. (2018). *Pravova kultura suspilstva, osobystosti ta sotsialnoi hrupy [Legal culture of society, individual and social group]*. Naukovyi visnyk Mykolaiivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.O. Sukhomlynskoho. Seriya: Pedahohichni nauky. 3(2), 241–246 [in Ukrainian].

11. Stebletskyi, A.L. (2018). *Vzaiemodiiia subiektiv osvitnoho protsesu – zaporuka yakosti osvity [The interaction of the subjects of the educational process is a guarantee of the quality of education]*. Pedahohichna osvita: Teoriia i praktyka. Psykholohiia. Pedahohika. 30, 61–65 [in Ukrainian].

12. Stepanchenko, N.I., Briskin, Yu.A., Matviichuk, T.F. (2018). *Model systemy profesiinoi pidhotovky fakhivtsiv fizychnoi kultury i sportu v zakladakh vyshchoi osvity [Model of the system of professional training of physical culture and sports specialists in higher education institutions]*. Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu. Seriya: Pedahohichni nauky. Fizychno vykhovannia ta sport. 154(2), 74–79 [in Ukrainian].

13. Khavarivska, H.S. (2019). *Teoretychni aspekty formuvannia pravovoi kultury studentiv zakladiv vyshchoi osvity v Ukraini [Theoretical aspects of formation of legal culture of students of higher education institutions in Ukraine]*. Efektyvnist derzhavnoho upravlinnia, 4 (61), 13–24 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 04.08.2020.

The article was received 4 August 2020.